

С. Авдарсоль^{1*}, А.Д. Онгарбаев²

¹Алматы гуманитарлы-экономикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан

²Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан

*e-mail: sailau-abai@mail.ru

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА МЕДИА ЦИФРЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Мақалада бастауыш сынып оқушыларына медиа цифрлық сауаттылықты қалыптастыру мәселелері қарастырылған. Бастауыш сынып оқушыларының медиа цифрлық сауаттылықтарын арттыру оқытушылардың медиа цифрлық сауаттылықтарының артуынсыз жүзеге аса алмайды. Тиімділіктің бірнеше есе артуын қамтамасыз ететін басты стратегия цифрлық сауатты оқытушыларға негізделеді. Медиа цифрлық сауаттылықты меңгерген оқытушылар ізденушілерге тиімді деңгейде көмектесе алады. Медиа цифрлық сауаттылыққа үйрету оқытушылардың аудиториямен тікелей байланысы арқылы қабылданады: біріншіден, олардың ақпараттандырылған және ойлау қабілеті бар азаматтарды тәрбиелей алу мүмкіндігі; екіншіден, олардың тәрбие, ағартушылық ролі беретін өзгерістер айқындалады. Мұғалімдер біздің медиа және цифрлық сауаттылық бойынша білім беру бағдарламасын әдістемелік жұмыстарының сапасын жоғарылатуға бағытталған педагогикалық стратегияларына сәйкес жақсы қабылдайды. Білім беру саласындағы өзгерістерді ынталандыру медиа цифрлық сауаттылықты енгізудің салдары болып қалмақ. Сонымен қатар, мақалада «медиа цифрлық сауаттылық» ұғымдарының мағынасын, олардың оқушылар үшін өзектілігін, оқыту үрдісіне бірігуін, мақсаттары мен нәтижесін, тәрбиелеу жұмыстарының әдіс-тәсілдерін сипаттайды.

Түйін сөздер: медиа сауаттылық, цифрлық сауаттылық, ақпарат, ақпараттық қауіпсіздік, медиа құралдар, медиа орта, медиа-ресурстар.

С. Авдарсоль¹, А.Д. Онгарбаева²

¹Алматинский гуманитарно-экономический университет, г. Алматы, Казахстан

²Казахский национальный женский педагогический университет, г. Алматы, Казахстан

ФОРМИРОВАНИЕ МЕДИА ЦИФРОВОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы формирования медиа цифровой грамотности учащихся начальных классов. Повышение медиа цифровой грамотности младших школьников не может осуществляться без повышения медиа цифровой грамотности преподавателей. Основная стратегия, обеспечивающая многократное повышение эффективности, базируется на цифровых грамотных преподавателях. Преподаватели, владеющие медиа цифровой грамотностью, могут эффективно помогать соискателям. Обучение Медиа цифровой грамотности воспринимается через непосредственный контакт преподавателей с аудиторией: во-первых, их способность воспитывать информированных и мыслящих граждан; во-вторых, выявляются изменения, которые придают им воспитательную, просветительскую роль. Педагоги хорошо воспринимают нашу образовательную программу по медиа и цифровой грамотности в соответствии с педагогическими стратегиями, направленными на повышение качества их методической работы. Стимулирование изменений в сфере образования остается следствием внедрения медиа цифровой грамотности. Кроме того, в статье описывается значение понятий «медиа цифровая грамотность», их актуальность для учащихся, интеграция в процесс обучения, цели и результаты, методы и приемы воспитательной работы.

Ключевые слова: медиа грамотность, цифровая грамотность, информация, информационная безопасность, средства массовой информации, медиа-среда, медиа-ресурсы.

S. Avdarsol¹, A.D. Ongarbayeva²

¹Almaty humanitarian and economic university, Almaty, Kazakhstan

²Kazakh National Women's Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

FORMATION OF MEDIA DIGITAL LITERACY OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Abstract

The article discusses the issues of media formation of digital literacy of primary school students. Improving the media digital literacy of primary school children cannot be carried out without improving the media digital literacy of teachers. The main strategy, which ensures multiple efficiency increases, is based on digitally literate teachers. Teachers with media digital literacy can effectively help applicants. Teaching Media digital literacy is perceived through direct contact between teachers and the audience: firstly, their ability to educate informed and thinking citizens; secondly, changes are identified that give them an educational, educational role. Teachers perceive our educational program on media and digital literacy well in accordance with pedagogical strategies aimed at improving the quality of their methodological work. Stimulating changes in the field of education remains a consequence of the introduction of digital literacy media. In addition, the article describes the meaning of the concepts of "media digital literacy", their relevance to students, integration into the learning process, goals and results, methods and techniques of educational work.

Keywords: media literacy, digital literacy, information, information security, mass media, media environment, media resources.

Кіріспе

Қазіргі таңда цифрлық құралдарды пайдалану, ақпаратты өңдеу, деректерді талдау және онлайн ортада жұмыс істеу қабілеті тез өзгертін өмір сүру және еңбек жағдайларына сәтті бейімделу үшін қажетті дағды болып табылады. Оқу үдерісінде бастауыш сынып оқушылары өз білімдері мен дағдыларын медиа цифрлық ортада өз бетінше және шығармашылықпен қолдануға мүмкіндік береді. Бұл ақпаратпен жұмыс істеу, сыни тұрғыдан ойлау, коммуникация және ынтымақтастық құзыреттіліктерін дамытуға ықпал етеді және оқуға деген ынтаны арттырады. Сонымен қатар, оқу үдерісінде медиа цифрлық сауаттылықты қалыптастыру оқушылардың цифрлық мәдениетін және онлайн-кеңістіктегі этикалық мінез-құлқын дамытуға ықпал етеді. Бұл жеке деректерді қорғау, кибербуллингтің және цифрлық ортада болуы мүмкін басқа жағымсыз құбылыстардың алдын алу үшін маңызды.

Медиа цифрлық сауаттылық – бұл ақпарат пен білімге қол жеткізуге, оларды талдауға, бағалауға, пайдалануға, құруға және таратуға мүмкіндік беретін білім, көзқарастар, дағдылар жиынтығы. Ол ақпараттық ресурстардың барлық түрлерімен: ауызша, жазбаша және мультимедиялық операцияларды ғана емес, сонымен қатар ақпаратты сыни тұрғыдан ойлау, түсіну және түсіндіру дағдыларына ие болу.

Қазіргі қоғамды жай ғана «ақпараттық» деп атауға болмайды, бұл ұғымды «интегралды», «жаһандық», «цифрлық» сияқты сөздермен, «медиа» префиксімен толықтыру керек. «Медиа» термині мәтіндік хабарламалардан басқа қосымша аудио және визуалды ақпаратты қамтитын әртүрлі ақпарат түрлерінің жиынтығы ретінде қарастырылады.

Қазіргі мектеп оқушылары өте ерте жаста ғаламдық ақпараттық кеңістікке енеді. Бастауыш сыныпта оқушылар компьютерлерді, смартфондарды сенімді пайдаланады, интернеттен ақпарат таба алады, оны жүктей алады және оны басқалармен бөлісе алады. Әрине, бұл жаста ақпарат пен мазмұнды іріктеудегі таңдамалылық пен сыншылдық енді ғана қалыптаса бастады, сондықтан оқушылардың медиа-кеңістіктің мұндай ерте дамуын екі жақты қарауға болады.

Бір жағынан, бастауыш сынып оқушылары өмірдің заманауи шындығына сәтті бейімделеді, мұнда онлайн-ақпараттық кеңістік баланың жеке басын қалыптастыру мен дамытуда негізгі рөлдердің бірін атқарады, екінші жағынан, бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтенуі тікелей байланысты, ал бүгінгі күні бұл күн тек анықтамалық топтар ғана емес (отбасы, достар, жақын қарым-қатынас шеңбері), сонымен қатар интернет және басқа да бұқаралық ақпарат құралдары арқылы танысатын барлық ақпараттық қоғам. Қалай болғанда да, бастауыш сынып

оқушылары мен мұғалімдердің медиа білімді игеруге дайындық деңгейін салыстыратын болсақ, бұл тұрғыда оқушылардың дайындығы жоғары деп айта аламыз.

Бастауыш мектепте медиа оқыту білім беру бағдарламаларын меңгеру үшін жаңа мүмкіндіктер мен кейбір шектеулер қойылады.

Біріншіден, мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынастың барлығы тікелей қарым-қатынас форматынан жанама форматқа ауысады, оны әртүрлі техникалық құрылғылардың көмегімен толық емес психологиялық байланыс деп санауға болады, бұл білім беру үдерісіне қатысушылар арасында кері байланысты қабылдауды қиындатады (Вконтакте, WhatsApp, Telegram). Екінші жағынан, әртүрлі білім беру веб-платформаларының көмегімен үй тапсырмасын тексеру және аяқтау сияқты кейбір күнделікті оқу үдерістерін автоматтандырады, сонымен қатар оқу үдерісінде нақты өмірден компьютерге толығымен көшіру балалар психикасының кейбір когнитивті функцияларының (зейін, есте сақтау, ойлау) дамуына теріс әсер етуі мүмкін.

Екіншіден, медиа құралдар мұғалімдерге оқу материалдарында ұсынылған классикалық жаттығулардың көлемін кеңейте отырып, оқу материалын ұсынудың әртүрлі интеграцияланған нысандарын жасауға, сабақта оқушылардың жоғары мотивациялық саласын құруға ықпал етеді. Сонымен қатар, медиа білім беру жағдайында оқу үдерісіне қатысушылар арасындағы қарым-қатынас делдалдық жағдайында мұғалім мектеп оқушыларының танымдық мотивке ие болуы, қажеттілігін сезінуі және түсінуі үшін көбірек күш салуы керек екенін атап өткен жөн. Мұғалім мен баланың тікелей өзара әрекеттесуі болмаса, оның өзінің даму қажеттілігі жойылуы мүмкін, өйткені бұл қарым-қатынас әдісі арқылы оқушы танымдық белсенділікті ынталандыратын ынталандыру жүйесінен тыс қалады.

Үшіншіден, медиа білім беру оқушының компьютерде үздіксіз өткізетін уақытына шектеулер қояды-стандарт талаптарына сәйкес, бастауыш сыныпта онлайн сабақ 15 минутқа созылуы керек, бұл, әрине, мұғалімге қиындық тудырады.

Төртіншіден, баспа оқу материалдарын пайдалану қажеттілігі жойылып, бірін-бірі толықтыра алатын әртүрлі интернет-ресурстарды пайдалану мүмкіндігі артады. Енді оқу үдерісіне қатысушылар қажетті ақпаратты біліп қана қоймай, оны тауып, таңдай білуі керек.

Бесіншіден, медиа білім беру жағдайында оқу үдерісі үздіксіз болуы мүмкін, өйткені ол мектептің сынып - сабақ жүйесімен шектелмейді – оқушылар білімдегі олқылықтарды өз бетінше толтыра алады және техникалық құралдардың көмегімен қосымша материалдарды зерттей алады. Сонымен қатар, бастауыш сынып оқушылар өз дамуы үшін пайдаланатын мазмұнның сапасы туралы сұрақ туындайды - көбінесе интернетте жарияланған ақпарат шынайылық пен сенімділік талаптарына сәйкес келмейді. Сондай-ақ, «үздіксіз медиа-білім беру» үрдісі қазірдің өзінде мектеп оқушыларының гаджеттерге көбірек тәуелді болу, шынайы өмірден алшақтататын «жасанды әлемдерге» барған сайын терең енуіне әкеліп соқтырады.

Сонымен, медиа оқу үдерісіне сын өте ауқымды, бірақ «сын» сөзінің өзінде біз тек шектеулерді ғана емес, ең алдымен зерттелетін құбылыстың мүмкіндіктерін де қосамыз. Сөзсіз, медиа - білім беруді дәстүрлі педагогикалық үдеріске енуі барған сайын күшейе түсуде және оның қайтымсыз болуы екіталай, өйткені жалпы адамзат қоғамы ақпараттық әлемді құру, толтыру және интеграциялау тұрғысынан ілгерілеуде: әртүрлі қосымшалар, веб-сайттар, жаңа техникалық құрылғылар, тұтас мета-ғаламдар жасалуда.

Болашақта қоршаған әлемді ақпараттандыру және цифрландыру педагогикалық үдеріске соншалықты күшті әсер етуі мүмкін, сондықтан білім беру компьютер мен БАҚ көмегімен «онлайн» ғана емес, толығымен виртуалды шындықта жүзеге асырылады. Білім беруде оқушылардың бірінші кезектегі мақсаты бастауыш сынып оқушыларың ресурстарды сауатты пайдалануға, медиа кеңістікте тапқан ақпаратты іріктеуге, сұрыптауға, медиа сауаттылық пен медиа мәдениетті қалыптастыруға үйрету болып табылады.

Зерттеу әдіснамасы

Қазіргі білім беру жүйесінде медиа цифрлық сауаттылық деген не? Айта кету керек, әлі күнге дейін нақты түсінік жоқ. Зерттеушілердің бір бөлігі медиа цифрлық сауаттылық ұғымдарын бірлік ретінде қарастырса, енді біреулері қазіргі ақпараттық қоғамда тұлғаны өмірге жүйелі дайындаудың жеке салалары ретінде қарастырады.

Қазіргі қоғамды бұқаралық ақпарат құралдары мен ақпаратсыз елестету мүмкін емес. Бұл шынымен де біздің өмірімізге енген ақпараттық технологиялар адамның өмірлік кеңістігінің ажырамас бөлігіне айналған ғасыр. Бұл ұғым біздің өмірімізге берік еніп келеді, дегенмен оның мән-мағынасы туралы пікірлер сан алуан. Н.Ф. Хилко атап өткендей: «Адамзат бүкіләлемдік аудио визуализация дәуіріне жақындап, бәрін көріп, бәрін ести алады» [1].

Негізгі идея - медиа мәтін, бейне, кино тек ойын-сауық ретінде ғана емес, сонымен қатар жаңа білім мен дағдыларды алу құралы ретінде де қолданылады. Барған сайын біз материалдарды аудио, визуалды қатар арқылы қолданамыз. Цифрлық технологияның дамуынан және үлкен ақпарат ағынының нәтижесінде оқшаулану мүмкін емес.

Энциклопедияда «медиа-білім беру» термині: «бұқаралық ақпараттық (баспасөз, теледидар, радио, кино, бейне және т.б.) заңдылықтарын зерттейтін педагогикадағы бағыт деп қарастырамыз. Медиа-білім берудің негізгі міндеттері: жаңа ұрпақты қазіргі ақпараттық жағдайда өмір сүруге, әртүрлі ақпаратты қабылдауға дайындау, адамға оны түсінуге, оның психикаға әсер етуінің салдарын білуге үйрету, техникалық құралдар арқылы қарым-қатынастың вербалды емес формалары негізінде қарым-қатынас тәсілдерін игеру» [2].

Тиісінше, медиа-білім беру оқушыларға медиа мәдениет әлемін зерттеп қана қоймай, сонымен қатар БАҚ тілін меңгеруге, талдау және сыни ойлаудың қажетті дағдыларын алуға және ұсынылуы мүмкін медиа ақпарат саласында шарлауды үйренуге көмектеседі:

1. баспа (журналдар, кітаптар, газеттер, буклеттер т.б.);
2. аудио (радио, музыка, аудио кітаптар);
3. бейне (ақпараттық, ойын-сауық бағдарламалары, фильмдер, бейнебаян);
4. Интернет, веб-медиа (электрондық желілер, блогтар, интернет ресурстары).

Медиа - білім беру мақсаттарының бірі БАҚ қауіпсіздігі мен медиа цифрлық сауаттылық деңгейін немесе БАҚ құралдармен жұмыс істеу қабілетіне жауап беретін «медиа құзыреттілігін» арттыру болып табылады.

Ақпараттық ортаның дамуымен білім беру ортасының ең маңызды құрамдас бөліктері медиа қауіпсіздігі және медиа цифрлық сауаттылық болып табылады. Медиа қауіпсіздік біріншіден техникалық құралдардың көмегімен (қорғаныш антивирустық бағдарламалар, спамға қарсы және т.б.) қамтамасыз ету, ал екіншіден ақпарат алу әдістерімен, ақпараттық ортада (белгісіз сілтемелерге, күдікті сайттарға кірмеу, бейтаныс ресурстарға тіркелмеу, өзі туралы жеке ақпаратты қалдырмау, жеке кездесулер тағайындамау, бейтаныс адамдармен хат алмаспау т.б.) қауіпсіз ережелерді қолданып жұмыс істей білу керек.

А. Федоров пікірінше медиа цифрлық сауаттылық ақпараттық кеңістіктің мүмкіндіктерін пайдалануға, оны жақсы түсінуге және пайдалануға көмектесетінін атап өтті: «медиа цифрлық сауатты адам медиа мәтіндерді қабылдауға, талдауға, бағалауға және құруға, қазіргі әлемдегі медианың жұмыс істеуінің әлеуметтік-мәдени және саяси контекстін, медиа қолданатын кодтық және өкілдік жүйелерді түсінуге дамыған қабілетке ие; мұндай адамның қоғамдағы өмірі және бейбітшілік азаматтық жауапкершілікпен байланысты» [3].

Л.М. Баженова ойынша «Мектеп оқушыларына медиа білім беру» кітабында ол «Оқушылардың медиа мәдениеті» бағдарламасы бойынша жұмыстың негізгі кезеңдерін анықтады, онда ол бастауыш мектепте БАҚ ақпаратымен жұмыс істеудің барлық кезеңдерін егжей-тегжейлі сипаттайды: Олар

- оқу үдерісінде аудио және бейне ақпаратты интеграциялау;
- интернет ресурстарын пайдаланып мектеп оқушыларын қашықтықтан оқыту [4].

Н.П. Рыжих пікірінше «Балаларды тәрбиелеуде медиа - білім беруді пайдалану» монографиясында «медиа - білім беру арқылы оқушының шығармашылықпен тәрбиелеуге

байланысты мәселелердің шешуге, шығармашылық қабілеттер, медиа мәтіндерді талдау дағдылары, ақпарат құралдарымен жұмыс істеу әдістері мен формаларын оқып-үйрену және тәжірибеде меңгеру» атап өтті [5].

Ғалымдардың еңбектерін зерделей келе, біз бұл ұғымдарды анықтаудың бірнеше нұсқасын ұсынамыз. Медиа цифрлық сауаттылық - хабарламаларды әр түрлі формада қолдану, талдау, бағалау және беру қабілеті [6]. Медиа цифрлық сауаттылық - медиа білім берудің нәтижесі, ақпаратты қабылдау, түсіндіру, бағалау, сондай-ақ медиа мәтіндерді құру қабілеті [7]. Медиа цифрлық сауаттылық-кеңістіктік-уақыттық шындықты талдау және жинақтау қабілеті, медиа мәтінді «оқу» қабілеті, яғни медиа білім берудің нәтижесі [8]. Медиа цифрлық сауаттылық - бұл әлеуметтік медианы пайдалану және бұқаралық ақпарат құралдарынан мазмұнды қабылдау қабілетінен асып түсетін кең термин. Медиа сауаттылық сонымен қатар бірқатар құзыреттерді қамтиды, мысалы: ақпаратты әртүрлі формада табу, талдау, бағалау және беру қабілеті; бұқаралық ақпарат құралдары мен әлеуметтік желілердің адамдар мен қоғамға әсерін сыни тұрғыдан түсіну; медиа индустрияның табиғаты мен функцияларын түсіну; медиа мазмұнды талдай білу; БАҚ-ты сыни бағалау; БАҚ арқылы оқыту; шығармашылық өзін-өзі көрсету; этиканы сақтау.

Цифрлық ортада «медиа сауаттылық» термині белгілі бір дағдылар жиынтығымен сипатталады, соның ішінде:

- цифрлық мазмұнды құру үшін компьютерлерді, бағдарламалық жасақтаманы және қосымшаларды қолданумен байланысты техникалық дағдылар;
- медиа цифрлық қағидаттарын түсінуге байланысты аудиовизуалды дағдылар;
- интернеттегі қарым-қатынастың қолайлы екенін түсінуге байланысты мінез-құлық дағдылары;
- интернеттегі мазмұнды оның сенімділігі үшін іздеу, анықтау, талдау және бағалау қабілетімен байланысты сыни дағдылар;
- интернеттің басқа пайдаланушыларымен тиімді өзара әрекеттесуге байланысты әлеуметтік дағдылар.

Цифрлық сауаттылық дегеніміз - белгілі бір тапсырманы орындау немесе мәселені шешуге қажетті ақпаратты дұрыс анықтауға қажетті білім мен дағдылардың болуы; ақпаратты тиімді іздеу; оны ұйымдастыру және қайта құру; табылған және алынған ақпаратты түсіндіру және талдау; этикалық нормалармен ережелерді сақтау, ақпараттың дәлдігі мен сенімділігін бағалау, алынған ақпаратты пайдалану қағидаларын; талдау және түсіндіру нәтижелерін басқа тұлғаларға беру және ұсыну қажет болған кезде; белгілі бір іс-әрекеттерді жүзеге асыру және белгілі бір нәтижелерге қол жеткізу үшін ақпаратты кейіннен қолдану [9].

Медиа цифрлық сауаттылық - адамның қазіргі заманғы ақпараттық және медиа әлемі туралы алғашқы білімі, білім беруде де, кәсіби қызметте де, күнделікті өмірде де қойылған нақты мәселелерді шешу үшін әртүрлі ақпарат көздерімен және түрлерімен жұмыс істеу қабілеті [10].

Медиа цифрлық сауаттылықты қалыптастыру үдерісі мектепке дейінгі жаста басталады және мектептегі барлық оқу кезеңінде жалғасады. Орта кәсіптік және жоғары білім беру мекемелерінде оқу кезінде, сондай-ақ одан кейін адамның медиа цифрлық құзыреттілігін қалыптастыру туралы айтуға болады.

Бастауыш сынып оқушысының медиа цифрлық сауаттылығының негізгі компоненттері мынадай: 1) ақпаратты пайдалану; 2) медиа ортадағы қатынастар; 3) медиа тілі; 4) медиа құралдарды пайдалану; 5) медиа цифрлық ортадағы әдеп және құндылықтар; 6) медиа цифрлық ортадағы қауіпсіздік; 7) медиа цифрлық ортадағы құқық; 8) медиа әрекетінің экономикалық аспектілері.

Бұл білім мен дағдылар оқу пәндерін оқу шеңберінде, факультативтерде, үйірме сабақтарында қалыптасады және ақпаратты іздеу, өңдеу, ұйымдастыру және оқушылардың өздерінің ақпараттық объектілерін құру бойынша белсенді әрекеттерді қамтитын тапсырмаларды орындау кезінде қолданылады.

Бастауыш мектепте оқушылардың базалық деңгейде өз бейнесін саналы түрде жасау, қауіпсіздік және цифрлық гигиена ережелерін сақтай отырып, басқалармен бөлісуге дайын ақпаратты таңдау қабілетін қалыптастыру маңызды. Жасыратыны жоқ, қолданыстағы әлеуметтік медиа оларға белгілі бір жасқа дейін қол жеткізуді шектейді, бірақ бұл шектеулерді ойдан шығарылған туған жылымен оңай айналып өтуге болады. Сондықтан балаларға интернет-ортада қарым-қатынас жасауды уақтылы үйретіп қана қоймай, оларды цифрлық кеңістіктегі қауіпсіздіктің негізгі принциптерін түсінуге, баланың дамуы үшін қарым-қатынас пен оқыту тиімдірек болатын білім беру платформаларымен таныстыруға үйрету қажет [11].

Бастауыш сынып оқушылары ақпараттың әртүрлі түрлері және оларды беру құралдары туралы түсінікке ие болуы, медиа хабарламалардың функционалды мақсатын ажырату, ақпараттық құралдарды қолдана білуі керек. Оқушыларға медиа ақпаратты тек мазмұны жағынан ғана емес, сонымен қатар эстетика, эмоционалды көрініс тұрғысынан бағалауға, медиа хабарламаларды эмоционалды әртүрлі белгілерді қолдану мүмкіндіктерін көрсетуге үйрету өте маңызды.

Бастауыш мектеп жасында оқушыларда әртүрлі мультимедиялық құрылғыларды, сондай-ақ онлайн қызметтерде, медиа контентте: фотосуреттер, бейнелер, суреттер, коллаждар, мультимедиялық презентациялар және т.б. жасау, өңдеу және таныстыру қабілеттерін қалыптастырған жөн. Қазіргі уақытта тіпті қарапайым смартфон бұл әрекетті оңай және тез жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Сондықтан, I—IV сыныптарда оқушылардың зерттеу және жобалау жұмыстарының нәтижелерін рәсімдеуде әртүрлі қосымшалармен таныстыру, олардың көмегімен медиа ақпаратпен жұмыс жасауда медиа цифрлық ресурстарын пайдалану тиімді.

Бастауыш мектепте оқушылардың әртүрлі медиа құралдарды пайдалана отырып ақпарат алу құқығымен ғана емес, сонымен қатар басқа пайдаланушылардың құқықтарын сақтау, біреудің зияткерлік меншігін қорғау, дұрыс пайдалану, бастапқы көзді міндетті түрде көрсете отырып ақпаратты көшіру, дәйексөз ережелерімен таныстыру қажет.

Бастауыш мектепте оқушылардың медиа ақпаратпен жұмыс істеудің экономикалық аспектілерімен таныстыру қажет: ақылы және тегін контент пен бағдарламалар, желідегі жасырын төлемдер, интернет-дүкендер, онлайн-төлемдер және т. б. кәметке толмағандар интернетте транзакцияларды жүзеге асыра алмайтындығын, қаражатты ұрлау туралы күдік туындаған жағдайда дереу ересектер көмегіне жүгіну қажет екенін түсіндіру.

Осылайша, бастауыш мектепте оқушылар медиа цифрлық сауаттылық элементтеріне қатысты келесі метапәндік дағдыларды қалыптасуы керек:

- зерттелетін объектілер мен процестердің модельдерін, оқу және практикалық мәселелерді шешу схемаларын құру үшін ақпаратты ұсынудың символдық құралдарын пайдалану;

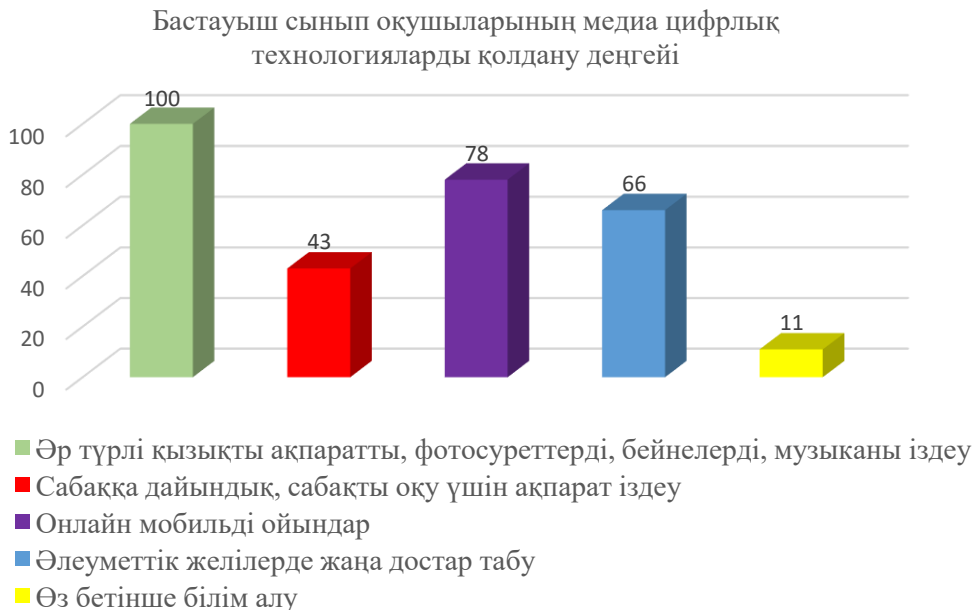
- коммуникативтік және танымдық мәселелерін шешу үшін цифрлық технологиялардың сөйлеу құралдарын белсенді пайдалану;

- пәннің коммуникативті-танымдық міндеттері мен технологияларына сәйкес ақпаратты жинау, өңдеу, талдау, жүйелеу, беру және түсіндірудің әртүрлі әдістерін қолдану; оның ішінде пернетақта арқылы мәтін енгізу, сандық бейнелерді, видео, дыбыс сияқты мәліметтер типін енгізуге, өңдеуге, дыбысты жазу, ақпараттық таңдау мәтінді дайындау және бейне және графикалық сүйемелдеумен орындау мүмкіндіктерін қолдану [12].

Зерттеу нәтижелері

Бастауыш сынып оқушыларының медиа цифрлық технологияларды пайдалануда жеке, интернеттегі қауіпсіздік, цифрлық технологияларды қолдану деңгейін анықтау мақсатында бастауыш сынып оқушыларымен (4 сынып 65 оқушы), мұғалімдермен сауалнама өткізілді.

Бастауыш сынып оқушыларымен жүргізген сауалнама нәтижесі 1,2-суретте көрсетілген.

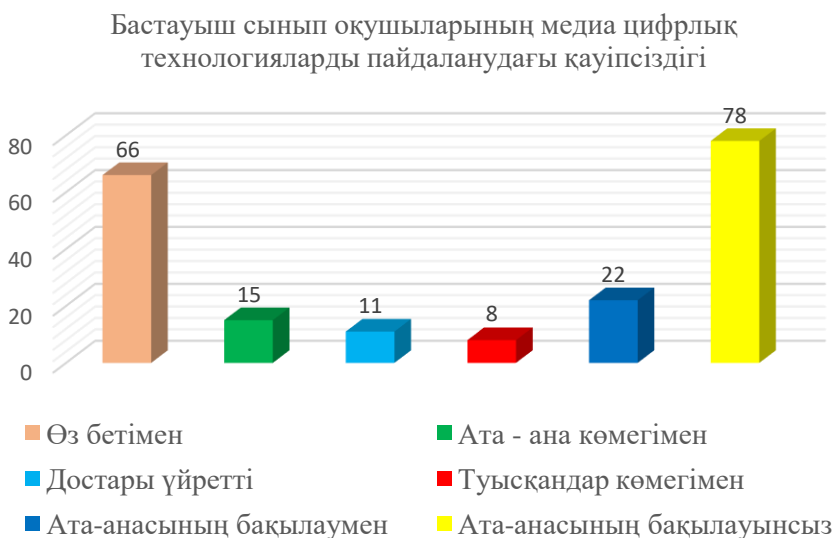

Сурет 1. Бастауыш сынып оқушыларының медиа цифрлық технологияларды қолдану деңгейі

Бастауыш сынып оқушыларының сауалнама қортындысында әр түрлі қызықты ақпаратты, фотосуреттерді, бейнелерді, музыканы іздеу, онлайн мобильді ойындар үшін қолданатыны атап өтуге болады.

2 суретте көрсетілгендей, оқушылардың көпшілігі әлеуметтік желілер интернет, гаджеттер, мобилдік қосымшаларды ата-анасының бақылауынсыз пайдаланады, сонымен қатар, туысқандар, достарының көмегіне жүгінеді, ал 22 пайыз оқушылар ата-атасының бақылаумен медиа цифрлық технологияларды қолданады.

Сауалнама нәтижесінде бастауыш сынып оқушыларының медиа цифрлық технологияларды пайдаланудағы жеке интернеттегі қауіпсіздігі төмен деңгейін көрсетті. Бастауыш сынып оқушыларының медиа цифрлық сауаттылықтың кейбір дағдыларын меңгерген.

Сурет 2. Бастауыш сынып оқушыларының медиа цифрлық технологияларды пайдалануда жеке, интернеттегі қауіпсіздік, цифрлық технологияларды қолдану деңгейі

Зерттеушілердің тұжырымдамалары мен сауалнама нәтижелеріне жасалған талдауда бастауыш сынып оқушыларының медиа цифрлық сауаттылықты дамытуда қажетті бейімдіктерді нақтыладық. Олар мынадай:

- 1) алынған ақпаратты талдау және сыни тұрғыдан түсіну және пайдалана білу;
- 2) медиатекстердің көздерін және олардың мәнмәтінін айқындау;
- 3) хабарламалар мен медиа мәтіндердің құндылығын түсіндіру;
- 4) өз медиа мәтіндерін жасау үшін тиісті медиа ресурстарды іріктеу;
- 5) коммуникация дағдылары (медиа цифрлық кеңістікте, әлеуметтік желілерде араласу мәдениеті);
- 6) медиа цифрлық қауіпсіздік дағдылары (медиа цифрлық технологияларды өмірде қауіпсіз қолдану білу)

Бастауыш сынып оқушыларының медиа цифрлық сауаттылығын қалыптастыруда медиа цифрлық білім ортасының мүмкіндіктерін қарастырамыз.

Бастауыш сынып оқушылары медиа ақпаратпен жұмыс істеуде ойын-сауық түрі ретінде қабылдайды. Бастауыш сынып мұғалімінің міндеті – бұл құралдарды оқыту мен тәрбиелеуде дұрыс қолдану. Сабақта балаларды бұқаралық ақпарат құралдарынан алынған ақпаратты түсінуге және талдауға үйрету, медиа мәтіндерді түсіну мәдениетін дамыту және тәрбиелеу, күнделікті естіп, көріп жүрген барлық медиа өнімдерге сыни көзқарасты қалыптастыру қажет. Уақыт талабы қойған мақсат - міндеттерге қол жеткізу үшін бастауыш сынып оқушысын жан-жақты дамытуға және оның медиа сауаттылығын қалыптастыруға ықпал ететін цифрлық технологияларды оқу-тәрбие үрдісінде пайдалану қажет.

Оқушылардың медиа цифрлық сауаттылығы элементтерін қалыптастыру үдерісінде бастауыш мектепте қолданылатын әдістемелік тәсілдерді пайдалануда практикалық тапсырмалар мен жаттығулар сабақта да, сабақтан тыс уақытта да берілуі мүмкін. Тапсырмалар түрлері мынадай:

- цифрлық құралдарын пайдалана отырып мәтіндік хабарламалар жасау, редакциялау, ресімдеу және оларды сақтау;
- иллюстрацияларды, бейне кескінді, дыбысты, мәтінді пайдалана отырып, аудио және бейне фрагменттері немесе слайдтар тізбегі түрінде қарапайым хабарламалар жасау;
- үлкен аудитория алдында презентацияны дайындау және өткізу: презентация жоспарын құру, аудиовизуалды қолдауды таңдау, презентация үшін түсініктемелер мен тезистер жазу;
- қарапайым схемалар, диаграммалар, жоспар және т. б. құру;
- компьютердің графикалық мүмкіндіктерін пайдалана отырып, қарапайым кескіндер жасау; дайын фрагменттерден жаңа кескін жасау;
- білім беру ұйымының ақпараттық білім беру ортасында хабарламаларды орналастыру және т. б.

Практикалық жұмыста оқушылар кез келген әрекеттерді ересектердің басшылығымен немесе ақпаратты қабылдауға, беруге немесе өңдеуге арналған жабдықтармен: телефон, радио, теледидар, магнитофон, дыбыс жазу құрылғысы, фотоаппарат, бейнекамера, көшірме, компьютер және т. б. Бұл әдістемелік тәсілдерді пайдалану кезінде зертханалық жұмыстарды тікелей интернет желісінде (білім беру платформаларында, әлеуметтік желілерде және т. б. жұмыс) орындауға ерекше орын берілуі керек: тіркеу, ақпарат іздеу, ақпаратты талдау және өңдеу, жеке ақпаратты орналастыру, түсініктеме беру, байланыс, жеке бетті, блогты, веб-сайтты жүргізу және т.б.

Тапсырмаларды орындау кезінде оқушылар әртүрлі көздер арқылы ақпаратты іздейді және талдайды; өздерінің мультимедиялық жобаларын әзірлейді; өз бетінше жұмыс істеу үшін тақырыптық дискілер мен интернет ресурстарын, онлайн оқыту бағдарламаларын және т. б. қолданады.

Дискуссия

Бастауыш сынып оқушыларының медиа цифрлық сауаттылығының жоғары деңгейде болуы олардың бастамашылдығын, дербестігін, танымпаздығын дамытады және мұғалім жұмысының мүмкіндіктерін кеңейтіп, оқушылары мен мұғалімнің арасындағы өзара қарым-қатынастар нығаяды. Бастауыш сынып оқушылары үшін медиа цифрлық сауаттылық тек мектепте ғана емес, сонымен қатар мектептен тыс ортада да барынша тиімді жұмыс нәтижелеріне қол жеткізуді қамтамасыз ететін болады.

Қорытынды

Бастауыш сынып оқушыларының медиа цифрлық сауаттылықты қалыптастыру қажеттілігіне қазіргі таңда ешкім де күмән келтірмейді. Сонымен қатар, медиа цифрлық сауаттылықтың негізгі құрамдас бөліктерін қарастыруға да, адам дамуының әрбір сатысында тиісті оқытудың мазмұнына да, қолданылатын жұмыс формаларына, құралдарына және әдістеріне әлі де бірыңғай көзқарас жоқ. Оқу үдерісін кейінірек білмеудің салдарын жоюдан гөрі уақтылы бастаған дұрыс екенін есте ұстаған жөн. Медиа білім беру белсенді, ойын түрінде жүзеге асырылуы керек, қолданыстағы ақпарат объектілерін талдаудың практикалық тәжірибесіне, әртүрлі құралдарды қолдана отырып, өз медиа өнімдерін құруға негізделуі керек.

Осылайша, бастауыш сынып оқушыларының медиа білім беруді ақпараттық кеңістікті дамытудың қазіргі жағдайында бастауыш сынып оқушының жеке басының маңызды сапасы – медиа цифрлық сауаттылықты қалыптастыру мақсатында медиа - шығармашылық және медиа - білім беру ойындары арқылы бастауыш сынып оқушыларының жан-жақты даму үрдісі ретінде анықтаймыз. Ақпараттық қоғамның қазіргі заманғы дамуы контекстіндегі медиа білім беру жеке тұлғаның медиа ойлау қабілеттілігін қалыптастырудың негізі ретінде және балалардың ақпараттық, медиа және құқықтық мәдениетін қалыптастырудың, олардың ойлауының тәуелсіздігін дамытудың негізгі тәсілі ретінде қарастырылуы керек, бұл оларды теріс медиа мазмұнынан қорғаудың ең тиімді кепілі болып табылады.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

- [1] Хилько, Н.Ф. Роль аудиовизуальной культуры в творческом самоосуществлении личности. - Сиб.фил. Рос. ин-та культурологии. Ом. гос. ун-т. – Омск: СФ РИК, 2001. – 445 с.
- [2] Бондаренко, Е.А. Медиаобразование: перспективы интеграции в современный образовательный процесс // Интеграция медиаобразования в условиях современной школы: сборник научных трудов I Всероссийской научно-практической конференции. – Москва. 2020. – 211 с.
- [3] Фёдоров, А.В. Медиаобразование: история и теория. – М.: МОО «Информация для всех», 2015. – 450 с.
- [4] Баженова Л.М. Медиаобразование школьника (1-4 классы). Пособие для учителя. М.: Изд-во Российской академии образования, 2004. - 55 с.
- [5] Рыжих, Н.П. Использование медиаобразования в воспитании детей. – Таганрог: Таганрогский гос. пед. ин-т им. А.П. Чехова, 2011. – 230 с.
- [6] Kubey, R. Media Education: Portraits of an Evolving Field // Kubey R. (Ed.) MediaLiteracy in the Information Age. – New Brunswick (U.S.A.) and London (UK): Transactions Publishers, - 1997, P. 1-14.
- [7] Монастырский В.А. Киноискусство в социокультурной работе / В.А. Монастырский. Тамбов: Изд-во Тамбов, гос. ун-та, - 1999. - 147 с.
- [8] Федоров А. В. Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности. Таганрог: Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, - 2010. - 64 с.
- [9] Лау Х. Руководство по информационной грамотности для образования на протяжении всей жизни. МЦЦ ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех». - 2006. - 45 с.
- [10] Баширина С. О., Жуковская З. Д. О структуре компонент информационной грамотности и оценке уровня их сформированности // Вестник Воронежского государственного технического университета. - 2013. - № 5-1. - С. 132–135.

[11] Загайнов А. А. Понятие медиаинформационной грамотности в системе общего образования // Управление качеством образования: проблемы и перспективы. Материалы Всероссийской научно-практической конференции. Ульяновск: Изд-во Ульяновского гос. пед. университета, 2022. С. 187–190.

[12] Бобонова Е. Н. Формирование медиаинформационной грамотности в условиях современной информационной образовательной среды // Актуальные проблемы методики обучения информатике и математике в современной школе. Материалы международной научно-практической интернет-конференции. М.: МПГУ, - 2021. - С. 630–635.

References

[1] Khilko, N.F. (2001) *Rol' audiovizual'noj kul'tury v tvorcheskom samoosushhestvlenii lichnosti* [The role of audiovisual culture in the creative self-realization of the individual]. Sib.phil. Russian Institute of Cultural Studies. Om. state University, Omsk: SF RIK, 445.

[2] Bondarenko, E.A. (2020) *Mediaobrazovanie: perspektivy integracii v sovremennyj obrazovatel'nyj process* [Media education: prospects for integration into the modern educational process]. Integration of media education in a modern school: collection of scientific papers of the I All-Russian Scientific and practical conference. Moscow. 211.

[3] Fedorov, A.V. (2015) *Mediaobrazovanie: istorija i teorija* [Media education: history and theory]. М.: МОО "Information for all", 450.

[4] Bazhenova L.M. (2004) *Mediaobrazovanie shkol'nika* [Media education of a student] (grades 1-4). A teacher's manual. Moscow: Publishing House of the Russian Academy of Education, 55.

[5] Ryzhikh, N.P. (2011) *Ispol'zovanie mediaobrazovanija v vospitanii detej* [The use of media education in raising children]. Taganrog: Taganrog State. ped. Institute named after A.P. Chekhova, 230. (In Russian)

[6] Kubey, R. (1997) *Media Education: Portraits of an Evolving Field* // Kubey R. (Ed.) *MediaLiteracy in the Information Age*. – New Brunswick (U.S.A.) and London (UK): Transactions Publishers, 1-14.

[7] Monastyrsky V.A. (1999) *Kinoiskusstvo v sociokul'turnoj rabote* [Cinematography in socio-cultural work]. V.A. Monastyrsky. Tambov: Publishing House of Tambov, State University, 147. (In Russian)

[8] Fedorov A.V. (2010) *Slovar' terminov po mediaobrazovaniju, mediapedagogike, mediagramotnosti, mediakompetentnosti* [Dictionary of terms on media education, media pedagogy, media literacy, media competence]. Taganrog: Publishing house of Taganrog. state Pedagogical Institute, 64 (In Russian)

[9] Lau X. A (2006) *Rukovodstvo po informacionnoj gramotnosti dlja obrazovanija na protjazhenii vsej zhizni* [Guide to information literacy for lifelong learning]. The UNESCO World Heritage Site "Information for All", 45 (In Russian)

[10] Basharina S. O., Zhukovskaya Z. D. (2013) *O strukture komponent informacionnoj gramotnosti i ocenke urovnja ih sformirovannosti* [On the structure of information literacy components and assessment of their level of formation]. Bulletin of the Voronezh State Technical University, № 5-1, 132-135 (In Russian)

[11] Zagainov A. A. (2022) *Ponjatie media informacionnoj gramotnosti v sisteme obshhego obrazovanija* [The concept of media information literacy in the system of general education]. Quality management of education: problems and prospects. Materials of the All-Russian Scientific and practical Conference. Ulyanovsk: Publishing House of the Ulyanovsk State Pedagogical University. University, 187-190 (In Russian)

[12] Bobonova E. N. (2021) *Formirovanie mediainformacionnoj gramotnosti v uslovijah sovremennoj informacionnoj obrazovatel'noj sredy* [Formation of media information literacy in the conditions of modern information educational environment]. Actual problems of methods of teaching computer science and mathematics in a modern school. Materials of the international scientific and practical Internet conference. Moscow: MPSU, 630-635 (In Russian)